

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN İRSİ AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN MİLLİ SƏRVƏTİDİR

Ülkər Məmmədzaadə
Bakı Dövlət Universiteti
ulkar_m23@hotmail.com

“Azadlıq və istiqlaliyyət hər bir xalqın milli sərvətidir”
Heydər Əliyev

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, İlham Əliyev, prezident, davamçı

Azərbaycanın ən yeni tarixində mühüm bir mərhələ Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə əlaqədardır. Heydər Əliyev, 1969-1982-ci illər ərzində Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etmiş, 1993-cü ilin iyunundan 2003-cü ilə qədər isə azad Azərbaycanın prezidenti olmuşdur. Hər iki ictimai-siyasi quruluşda məhz onun başçılığı ilə Azərbaycan iqtisadiyyatı qüdrətlənmiş, nüfuzu artmış, milli mənafeyi, milli mentaliteti, mədəniyyət və mənəviyyatı qorunmuş və tərəqqi etdirilmişdir. Məhz Heydər Əliyevin göstərdiyi səylər nəticəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsində müvəqqəti atəşkəsə nail olunmuş və bu münaqişənin həlli istiqamətində mühüm olan bir sıra addımlar atılmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyevin uzaqgörən müdrik siyasəti nəticəsində əsrin müqaviləsinin imzalanması ilə Azərbaycan hegemon dövlətlərin dəstəyini qazanmış oldu. Bugün əsası Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan siyasət uğurla davam etdirilir və cənab prezident İlham Əliyevin başçılığı ilə Azərbaycan uğurlu gələcəyə doğru addımlayır.

НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ЛИДЕРА ГАЙДЕРА АЛИЕВА – НАЦИОНАЛЬНОЕ СОКРОВИЩЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ГОСУДАРСТВА

Улькар Мамедзаде

Ключевые слова: Азербайджан, Гейдар Алиев, Ильхам Алиев президент, преемник

Важный этап новейшей истории Азербайджана связан с именем общенационального лидера Гейдара Алиева. Гейдар Алиев возглавлял Советский Азербайджан в 1969-1982 годах, а с июня 1993 по 2003 год был президентом независимого Азербайджана. В обеих общественно-политических структурах именно под его руководством укреплялась экономика Азербайджана, возрастало его влияние, защищались и

продвигались национальные интересы, национальный менталитет, культура и духовность. В результате усилий Гейдара Алиева в нагорно-карабахском конфликте было достигнуто временное перемирие, и был предпринят ряд важных шагов по урегулированию этого конфликта. В результате дальновидной и мудрой политики Великого лидера Гейдара Алиева Азербайджан добился поддержки государств-гегемонов с подписанием Соглашения века. Сегодня политика, заложенная Гейдаром Алиевым, успешно продолжается, и под руководством господина Президента Ильхама Алиева Азербайджан движется к успешному будущему.

NATIONAL LEADER HAYDER ALIYEV'S LEGACY IS A NATIONAL TREASURE OF THE STATE OF AZERBAIJAN

Ulkar Mammadzade

Key words: Azerbaijan, Haydar Aliyev, Ilham Aliyev, president, successor

An important stage in the most recent history of Azerbaijan is connected with the name of national leader Heydar Aliyev. Heydar Aliyev led Soviet Azerbaijan in 1969-1982, and was the president of independent Azerbaijan from June 1993 to 2003. In both socio-political structures, it was under his leadership that the economy of Azerbaijan was strengthened, its influence increased, national interests, national mentality, culture and spirituality were protected and promoted. As a result of Heydar Aliyev's efforts, a temporary truce was achieved in the Nagorno-Karabakh conflict, and a number of important steps were taken towards the resolution of this conflict. As a result of the visionary and wise policy of Great Leader Heydar Aliyev, Azerbaijan gained the support of the hegemonic states with the signing of the agreement of the century. Today, the policy founded by Heydar Aliyev is being successfully continued, and under the leadership of Mr. President Ilham Aliyev, Azerbaijan is moving towards a successful future.

Azərbaycanın ən yeni tarixində mühüm bir mərhələ – XX əsrin son 30 ili və XXI əsrin əvvəli, həmin dövrdə ölkəmizə başçılıq etmiş tanınmış dövlət və siyasi xadim, Ümummilli öndər Heydər Əliyevin adı ilə əlaqədardır. Məhz onun başçılığı ilə Azərbaycan iqtisadiyyatı qüdrətlənmiş, nüfuzu artmış, milli mənafeyi, milli mentaliteti, mədəniyyət və mənauiyyatı qorunmuş və tərəqqi etmişdir.

Həm sovetlər birliyi, həm də müstəqil Azərbaycan Respublikası müddətində Vətəninə, dövlətinə şərəflə xidmət etmək Ümummilli öndərin həm

mübarizə devizi və həm də həyat idealına çevrilmişdir. Ulu öndər fəaliyyətinin ilk mərhələsindən özünəməxsus şəxsi özəllikləri ilə seçilmiş, məsul vəzifələrdə fəaliyyət göstərərək ən yüksək rəhbərlik səviyyəsinə ucalmış, 1969-cu ildə Azərbaycan Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsinin Birinci katibi seçilmişdir.

1993-cü ildə ölkəmizdə II dəfə hakimiyyətə gələn ulu öndər Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın xarici siyasət kursunu qlobal güc qütblərinin gərginlik sektorlarına salmadan, çevik manevrlərlə inkişaf etdirirdi. Onun başçılığı ilə həyata keçirilən xarici siyasət kursunun 3 əsas aspektini göstərmək olar: ilk növbədə, region dövlətləri ilə qarşılıqlı əlaqələrin nizamlanması; ikinci, ölkəmizin qonşu dövlətlərlə qarşılıqlı əlaqələrinin yaradılması; üçüncü, coğrafi nöqteyi-nəzərdən uzaq olan ölkələrlə qarşılıqlı əlaqələrin formalaşdırılması.

Bu nöqteyi-nəzərdən, Azərbaycanın xarici siyasətinin mühüm istiqamətlərini üç səviyyədə sistemləşdirmək mümkündür. I səviyyə ölkəmizlə coğrafi nöqteyi-nəzərdən qonşu olan böyük ölkələri əhatə edir. Bura Rusiya, Türkiyə və İran daxildir. II səviyyə region dövlətləri - Gürcüstan, Ermənistan və Mərkəzi Asiya dövlətləri ilə olan münasibətlərdən ibarətdir. III səviyyə isə Avropa, ABŞ və Uzaq Şərqi böyük ölkələri ilə aparılan siyasətdən ibarətdir. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq istiqaməti isə hər 3 səviyyəni əhatə edir. Sözügedən istiqamətləri birləşdirən mühüm prinsip dəyişkən beynəlxalq əlaqələr mühitində Azərbaycanın milli suverenliyini maksimum təmin etməkdən təşkil olunmuşdur. [4]

Azərbaycanın strateji tərəfdaşı kimi Heydər Əliyev, Naxçıvan MR Ali Sovetinin sədri olduğu dövrdə də Türkiyə ilə münasibətlərə böyük əhəmiyyət verir. Beləliklə, 22 mart 1992-ci ildə Heydər Əliyev Türkiyənin Baş naziri Turqut Özal və Baş nazir Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə Türkiyəyə səfər etdi. Bu səfər zamanı 24 mart tarixində bir əməkdaşlıq müqaviləsi qəbul edildi. Müqavilədə Türkiyə ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında təhsil, nəqliyyat və kommunikasiya sahələrində əlaqələrin inkişaf etdiyi qeyd olunurdu [6, s. 153].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti kimi Heydər Əliyevin Türkiyəyə 1994-cü ilin fevralın 4-dən 11-nə kimi uzanan ilk rəsmi səfəri qarşılıqlı əlaqələrin möhkəmlənməsinə yeni təkan oldu. Səfər zamanı Azərbaycanla Türkiyə arasında əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım barəsində protokol, iqtisadi, elmi-texniki və mədəni sektorlarda əməkdaşlıq barəsində müqavilə, dostluq və zəngin əməkdaşlığın tərəqqisi haqqında müqavilə və başqa mövzular haqqında 16 vacib sənəd imzalandı.

Heydər Əliyev ölkənin geosiyasi mənzərəsini və mövcud siyasi münasibətlər sistemini nəzərə alaraq, mühüm ixrac boru kəmərinin Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə marşrutu ilə çəkilməsini mühüm hesab edirdi. İqtisadi baxımdan nisbətən baha olmasına baxmayaraq, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft

kəmərinin inşa edilməsini təkidlə söyləyən Heydər Əliyev bunun əhəmiyyətli və siyasi baxımdan ən düzgün qərar olduğunu sübuta yetirmişdi. [5]

Azərbaycan, İran ilə xalqlarımızın xeyrinə olan qarşılıqlı xeyirli əməkdaşlıqla səmimi qonşuluq prinsipi nəticəsində sabit, ikitərəfli iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələr yaratmağa nail olmuşdu. İranın keçmiş prezidenti Həşimi-Rəfsəncaninin 1993-cü il oktyabr ayında Bakı şəhərinə, Heydər Əliyevin 1994-cü il iyun-iyul ayları ərzində İrana səfəri zamanı hər iki dövlət arasında qarşılıqlı əlaqələrin bütün sektorlarını əhatə edən 64 vacib sənəd imzalanmışdır [9, s.228].

2002-ci ildə ulu öndər Heydər Əliyevin İrana səfəri ərzində həm iqtisadi, həm siyasi və həm də başqa istiqamətlərdə əməkdaşlığın tərəqqi olunmasını özündə əks etdirən sənədlər toplusunun imzalanması Bakı və Tehran arasında münasibətlərin daha da güclənməsinə, qarşılıqlı olan iqtisadi əməkdaşlıq üzrə komissiyanın ərsəyə gətirilməsi isə iqtisadiyyatda dəqiq sektorlar üzrə əməkdaşlıq yaradılmasına stimül vermişdi. Heydər Əliyevi ilə İran Prezidenti Məhəmməd Hətəmi arasında danışıqlarda Xəzərin hüquqi statusu barədə edilən müzakirələrin yekunu kimi 2 dövlətin təcrübəçiləri dərəcəsində görüşlərin həyata keçirilməsi intensiv səciyyə almışdı. Davamlı şəkildə həyata keçirilən həmin görüşlər hesabına Xəzər statusu ilə əlaqədar Azərbaycan və İran arasında mövcud bir sıra fikir ayrılıqları ortadan qalxmağa başlamışdı.

Aydındır ki, Azərbaycan ilə Rusiya arasında konstruktiv əsasda yaxşı dostluq münasibətləri qurma mərhələsi, ikitərəfli əməkdaşlıq və ümumi maraqlar Ümummilli öndər Heydər Əliyevin siyasi, diplomatik fəaliyyəti və zəngin dövlət təcrübəsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Ölkəmiz dəfələrlə Rusiya Federasiyasının eyni dövlətinə tabe olan Sovet respublikalarına maraq göstərəcəyini dəfələrlə söylədi. Rusiya ilə normal, sağlam qonşuluq əlaqələri, ölkəmiz üçün xüsusi əməkdaşlıq perspektivləri xüsusi əhəmiyyət daşıyırdı. Həmçinin bildirmək lazımdır ki, bir sıra Rusiya dairələrinin fəaliyyəti ölkələrimiz arasında yaxşı qonşuluq münasibətlərinin və əməkdaşlığın bərpa olunması prosesinə mane olur ki, bu da yalnız ikitərəfli münasibətlərə deyil, bütövlükdə bölgədəki təhlükəsizlik məsələlərinə də zərər verir. Məsələn, 1997-ci ilin fevralında Rusiya Federasiyasının MDB ölkələri ilə əməkdaşlıq naziri Aman Tuleyev 1994-1996-cı illərdə Rusiya Federasiyası tərəfindən Ermənistana göndərilən silah və sursat haqqında məlumat yaydı. Qısa müddət sonra, 2 aprel 1997-ci il tarixində, Rusiya Dövlət Dumasının Müdafiə Məsələləri Komissiyasının sədri Lev Rocklin, 1 milyard silahın Rusiyadan Ermənistana köçürülməsinə dair son hesabatını açıqladı. Bu fakt Azərbaycanın Rusiya ilə münasibətlərini xeyli kəskinləşdirdi. Bir ay sonra müdafiə naziri İqor Rodinov Rusiyanın Ermənistana qanunsuz olaraq silah göndərdiyini təsdiqlədi [1, s. 181]. Belə siyasi gərginliklər içərisində, 1997-ci ilin iyul ayında Prezident Heydər Əliyev

Moskvaya səfər etdi. Yüksək səviyyəli görüşlərdə iki ölkə arasındakı siyasi və iqtisadi əlaqələr, Xəzərin statusu, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, habelə Rusiyadan Ermənistana qanunsuz silah ötürülməsi məsələləri müzakirə edildi. Görüşlərdən sonra iki ölkə arasında ikitərəfli münasibətlərin hüquqi bazasını və strateji mahiyyətini müəyyənləşdirən "Azərbaycan Respublikası ilə Rusiya Federasiyası arasında Dostluq və İkitərəfli Təhlükəsizlik haqqında Saziş" də daxil olmaqla bir sıra mühüm sənədlər imzalanıb. İyul ayında Azərbaycan Prezidentinin şərəfinə verilən rəsmi qəbulda Heydər Əliyev iki ölkə və xalqlar arasında təsirli bir atmosferin və dəstəyin olduğunu bir daha vurğuladı: "Azərbaycan Rusiya ilə Azərbaycan arasında dostluq əlaqələrinin inkişafı və möhkəmləndirilməsi üçün hər cür səy göstərəcəkdir" [2].

2001-ci il yanvarın 1-də ölkəmizlə Rusiya Federasiyası arasında imzalanan Bakı Bəyannaməsi iki tərəf arasında əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi yolunda mühüm addım idi. İnkişaf etmiş Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin praktik olaraq bütün aspektləri və gələcək birgə fəaliyyətin ideoloji əsasları bu dəyərli sənəddə öz əksini tapmışdır. Bəyanatda, hər iki tərəf, milli maraqlar əsasında hərbi və texniki və uzunmüddətli əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinin vacibliyini vurğuladı. [1, s. 234].

Ulu öndər Heydər Əliyevin iştirakı ilə yürüdülmən Azərbaycanın xarici siyasətində vacib mövqə tutan istiqamətlərdən birini də Cənubi Qafqazın iki ölkəsi – Gürcüstan və Ermənistanla olan əlaqələr təşkil edir. Hazırda da Ermənistanın təcavüzkarlığının aradan qaldırılması xarici siyasətin vacib istiqamətlərindən biri olaraq qalır. Gürcüstana yönəlmiş siyasətdə isə ciddi əməkdaşlıq xətti seçilmişdir. Ermənistan dövlətinin qeyri-konstruktiv və təcavüzkar siyasəti regionda xeyli süni geosiyasi çətinliklər ortaya çıxarmışdır. Ulu öndər Heydər Əliyev də sözügedən amilləri əsas götürmədən regional siyasət strategiyasını qura bilməzdi.

Ötən əsrin 90-cı illərinin başlanğıcında Ermənistanın işğalçı siyasəti hələ də sürdüyündən ölkəmiz Gürcüstanla da qarşılıqlı əlaqələrinə aydınlıq gətirməkdə problem yaşayırdı. 1991-1993-cü illərdə Gürcüstanda sırf millətçi qüvvələrin rəhbər olması da hər iki ölkə arasında dostluq əlaqələrini çətinləşdirmişdi. Bu dövrlərdə Gürcüstanda məskən salmış soydaşlarımız sıxışdırılır, məskən saldıqları yerləri məcburən tərk edərək, yenidən ölkəmizə gəlirdilər. Buna səbəb isə Z.Qamsaxurdiya iqtidarının ultramillətçi siyasət yürütməsi idi.

Gürcüstanın Azərbaycanın xarici siyasətində və böyük layihələrdə yeri Ümummilli öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən bəri qeyd olunur və ölkəmiz 1990-cı illərdən bəri qonşu ölkənin üzləşdiyi problemlərin və maneələrin aradan qaldırılmasında böyük dəstək olmuşdur. Bu məqam keçmiş Gürcüstan liderləri Edvard Şevardnadze və Mixail Saakaşvili tərəfindən müxtəlif yollarla dəfələrlə vurğulanmışdır. 2013-cü ildə Azərbaycana rəsmi

səfəri zamanı Saakaşvili dedi: "Gürcüstanın bir çox müttəfiqi var, amma heç biri, Azərbaycan kimi, çətin anlarda bu ölkəni dəstəkləməyib" [2, s. 254].

Azərbaycan Respublikası və Gürcüstan arasında qarşılıqlı əlaqələrdə yeni mərhələnin əsası Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən gəlməsindən sonra qoyuldu. Gürcüstan 1990-cı illərin əvvəllərindəki ağır iqtisadi və siyasi vəziyyət zamanı Azərbaycan üçün Heydər Əliyevin xarici siyasətində və qlobal enerji strategiyasında əsas strateji istiqamət idi və Heydər Əliyev bölgə daxilində qarşılıqlı faydalı regional iqtisadi, siyasi və təhlükəsizlik sistemlərinin daha bir səviyyəsinin təməlini qoyur və inteqrasiya prosesi yerli əhalinin ehtiyaclarını ödəməyə başladı. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə yüksək səviyyəli Azərbaycan rəsmiləri müxtəlif bölgələrə səfər etdilər.

Azərbaycan Prezidenti Gürcüstanda baş verən təhlükəli prosesi E.Şevardnadze və ölkənin digər liderləri ilə müzakirə etməyə davam etdi və onlara digər vacib tövsiyələr və dəstək verdi, eyni zamanda Lider Heydər Əliyev üçüncü ölkələrin rəsmi şəxsləri ilə görüşdü və onları Gürcüstanın beynəlxalq tədbirlər çərçivəsində qarşılaşdığı problemlərə yönəltməyə və Gürcüstanın üzləşdiyi problemləri həll etməyə təşviq etdi. [8, s.82].

O dövrdə ulu öndər Heydər Əliyevin apardığı Gürcüstana qarşı siyasət iki ölkənin və xalqlarının gələcəyini ciddi şəkildə bağladı və bölgənin gələcək sülhü, sabitliyi və davamlı tərəqqisi üçün möhkəm zəmin yaratdı. 8 mart 1996-cı ildə, Azərbaycan Respublikasının daxili siyasəti sabitləşdikdən və beynəlxalq səviyyədə enerji layihələri ilə bağlı mühüm addımlar atıldıqdan sonra Heydər Əliyev ilk böyük xarici ziyarətini Gürcüstana yönəltdi. Həmin səfərin tarixi əhəmiyyəti, Azad Azərbaycan Prezidentinin Gürcüstana birinci rəsmi səfəri olmasıdır.

Səfər zamanı iki tərəf bəzi vacib və dəyərli sənədlər imzaladı, dostluq əməkdaşlığını və qarşılıqlı təhlükəsizliyi gücləndirmək üçün 22 müqavilə və ticarət müqaviləsi imzaladılar [3]. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə iki ölkə "Tiflis Bəyannaməsi" adlanan "Sülh, Təhlükəsizlik və Əməkdaşlığa dair Qafqaz Bəyannaməsi" ni təsdiqlədi. Heç də təsadüfi deyil ki, bəzi şərhçilər Tiflisin iki liderinin imzaladığı bəyannamə "Qafqaz Ümumi Evi" konsepsiyasının başlanğıcı kimi qiymətləndirirlər.

Sözgedən hər iki dövlətin qarşılaşdığı bölgə təhlükəsizlik səsələrinə, daxili stabilliklə əlaqədar məsələlərə və xarici basqılara rəğmən, Azərbaycanla Gürcüstanın Şərq-Qərb yönümlü başqa gələcək bölgə layihələrinin təməlini qoyan Bakı-Supsa layihəsi vasitəsilə əlaqədar imzalanan saziş böyük tarixi müqavilə və zəfər idi. Bu mərhələdə Gürcüstan bölgəsindən keçən növbəti enerji müqavilələrinə qarşı olan bəzi qüvvələr həm Azərbaycana, həm də Gürcüstana çox ciddi basqılar etməyə, hər iki dövlətdə daxili siyasi stabilliyi pozmağa can atırdılar. Bu əhəmiyyətli layihələr tətbiq edilərkən Azərbaycan Respublikasında dövlət çevrilişinə cəhd, terrorlar və ulu öndər Heydər Əliyevin

həyatına sui-qəsdlər təşkil edilmiş, Gürcüstanda da bunlara bənzər təxribatlar baş vermişdir. Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadzenin həyatına sui-qəsd cəhdi də böyük əks-səda doğurmuş və o zaman olmuşdur. Azadlığını hələ təzə qazanmış və hələ də çox zəif olan hər iki dövlət azad siyasətlərinə qarşı bu əngəllərə və basqılara ancaq hər iki dövlətin rəhbərliyində mükəmməl dövlətçilik səriştəsi olan şəxslərin ağıllı siyasətləri hesabına qalib gələ bildi.[10]

17 avqust 1999-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev “Şahdəniz yatağından qazın Azərbaycana global satış mərkəzləri arasında ixracı ilə bağlı məsələlərin həlli üçün işçi qrupunun yaradılması haqqında” Sərəncam verdi. Şahdəniz ilə bağlı qaz müqaviləsi 1996-cı ildə təsdiqlənmişdir. Buna görə də Azərbaycan qazının Gürcüstandan Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri ilə dünyanın pərakəndə mağazalarına ixracı məqsədəuyğun sayılır, çünki bu, uzunmüddətli və iqtisadi maraqlarımızdır [11]. Ümumi uzunluğu 691.000 metr, Azərbaycan ərazisindən 443.000 metr və Gürcüstan ərazisindən 248.000 metr yüksəklikdə olan Cənubi Qafqaz boru kəməri 2006-cı ilin sonunda həyata keçirilmişdir. 2007-ci ilin iyulundan bu boru kəməri Gürcüstan və Türkiyəyə təbii qaz tədarük edir. Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsindəki Şahdəniz qaz yatağı, Heydər Əliyevin iqtisadi və regional fəaliyyətinin mühüm bir hissəsi kimi mövcud Avropa-Qafqaz-Asiya-Yeni İpək nəqliyyat dəhlizinin yaradılması idi. Bu müddət ərzində Avropa Birliyinin faydalı dəstəyi ilə tarixdən gəlib çatmış İpək Yolunun bərpa edilməsi üçün əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. 1993-cü ilin may ayında, beş Orta Asiya respublikasının və üç Qafqazın nəqliyyat və ticarət nazirlərinin qatıldığı Brüsseldəki bir toplantıda TRACECA-nın bu ölkələr üçün İpək Yolu proqramı təsdiq edildi. 1996-cı ilin may ayında ölkəmizin, Gürcüstanın, Türkmənistanın və Özbəkistanın Dövlət və Hökumət rəhbərlərinin iştirakı ilə Türkmənistanın Saraken bölgəsində səyahət mallarının tənzimlənməsi barədə bir müqavilə imzalandı. Ümummilli öndər Heydər Əliyev və Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadze 1997-ci il sentyabrda görüşəndə 1998-ci ildə Şərq-Qərb Dəhlizində ölkənin Qafqaz liderləri səviyyəsində konfrans çağırmağa başladılar. 32 ölkə və on üç beynəlxalq təşkilata üzv olan 7-8 sentyabr 1998-ci il tarixində Bakıda keçirilən iclasda Beynəlxalq Nəqliyyat üzrə Çoxtərəfli Əsas Saziş və Avropa-Qafqaz-Asiya nəqliyyat dəhlizinin daha da inkişaf etdirilməsinə dair Bakı Bəyannaməsi qəbul edilmişdir. [8, s.113]. Bakıda İpək Yolunun bərpasına və onun nəticələrinə dair Azərbaycan Respublikasının ən mühüm xarici siyasət uğurlarından biri kimi beynəlxalq konfrans Azərbaycan ilə Gürcüstan arasında növbəti regional nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsi istiqamətində mühüm addım olmuşdur.

Vurguladığımız kimi, sırf ulu öndərin hakimiyyətə gəlməsi ilə Azərbaycan və Gürcüstan arasında əhəmiyyətli tərəfdaşlıq güclənməyə və inkişaf etməyə başladı. Bir-birinin ardınca iqtisadi, enerji, təhlükəsizlik və

ikitərəfli əməkdaşlıqla əlaqədar sazişlər imzalandı. Sözügedən proses Cənubi Qafqazın geosiyasi taleyində vacib rol oynayan bir sıra beynəlxalq enerji və nəqliyyat-kommunikasiya sektorlarına əsasən sazişlərin bağlanması ilə daha çox nəzərə çarpır.

Heydər Əliyev bölgənin təhlükəsizlik sisteminin yaranmasına da ciddi yanaşırdı. 2002-ci ilin aprel ayında Gürcüstan, Azərbaycan və Türkiyə "Trabzon razılaşması"nı qəbul etdilər. Nəticədə 3 dost ölkə strateji tərəfdaşlığı rəsmiləşdirdi. Hər üç ölkə terrorizm və separatizmə qarşı birlikdə mübarizə aparmaqla əlaqədar razılaşdılar. Sözügedən qiymətli sənəd regionun təhlükəsizlik sisteminin təşəkkül tapması yolunda ciddi addım kimi dəyərləndirilməlidir. GUAM, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər qurumlarda münasibətlər ciddiləşirdi. İki ölkə arasında yüzdən çox hüquqi-normativ qiymətli sənəd imzalanıb. İndi Azərbaycanla Gürcüstanın strateji tərəfdaşlığı daha da geniş şəkildə tərəqqi edir. Nəticədə, ölkəmizin Gürcüstan ilə əlaqədar siyasəti qarşılıqlı əməkdaşlığa, bölgədə dəyişməzliyin bərpasına, regional inteqrasiyanın tərəqqisinə və təhlükəsizlik sisteminin təşəkkülünə əsaslanır.

Ermənistanla bağlı isə fərqli mənzərə ilə qarşılaşırıq. Ermənistanın təcavüzkar siyasət aparması Cənub Qafqazda paradoksal bir hal yaratmışdır. Regionun intensiv tərəqqi etmək imkanı genişdir. Yer üzünün böyük dövlətləri sırf buna görə bölgə ilə daha yaxından maraqlanırlar. Normal halda bölgənin imkanlarından ilk öncə burada yaşayan xalqlar istifadə etməlidirlər. Ancaq Ermənistan qonşu ölkənin ərazilərini ələ keçirməklə özünü bölgənin təbii zənginliklərindən istifadə etməkdən kənar qoymuşdur. Nəticədə Ermənistan dövləti Cənubi Qafqazın tərəqqi etməsinə əngəl olur, eyni zamanda öz xalqının səfil vəziyyətdə yaşamasına şərait yaradır. Buna görə də Ermənistanı hər il, demək olar ki, on minlərlə insan tərk edir. Hətta Ermənistanda yaşayan ermənilərin sayı kənarında yaşayanların sayından üç dəfə azdır.

Aydındır ki, Ermənistan dövlətinin apardığı təcavüzkar siyasət hesabına Azərbaycan azadlığını bərpa etdiyi ilk dövrlərdən etibarən bu günə kimi davam edən münaqişəyə və elan olunmamış müharibəyə cəlb edilmişdir. Hələ 1987-ci ilin sonlarından başlayaraq Yerevanda Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) Ermənistanla birləşdirilməsi ilə bağlı kütləvi toplantılar keçirilirdi. Erməni akademik və son Sovet İttifaqı lideri Mixail Qorbaçovun iqtisadi məsələlər üzrə müşaviri Abel Aganbekyan Fransız qəzetinə (Humanite) 1987-ci ildə verdiyi müsahibəsində Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsini iqtisadi cəhətdən əsaslandırmağa çalışdı. M.Qorbaçovun ermənipərəst mövqeyindən istifadə edən ermənilər 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi tələbini irəli sürdülər. Belə ki, həmin il fevralın 20-də Ermənistan SSR-nin Ali Soveti DQMV-nin Azərbaycan SSR-nin tabeliyindən çıxıb Ermənistan SSR-nin tərkibinə daxil edilməsi haqqında qərar qəbul etdi. 1988-ci ilin dekabrına qədər Ermənistanın

azərbaycanlılar yaşayan yaşayış məntəqələrindən 250 min soydaşımız zorla deportasiya edildi, yüzlərlə azərbaycanlı qətlə yetirildi [12, s.78].

Bu nöqteyi nəzərdən, 1993-cü ilin iyun ayında xalqın təkidli istəkləri ilə hakimiyyətə yenidən gəlmiş olan Heydər Əliyev ilk öncə həmin dövrdə sürdürülən hərbi əməliyyatlara son qoymağa və atəşkəs sazişinin imzalanmasına cəhd etmiş və uğurlu nəticə əldə etmişdir. Ulu öndərin verdiyi qərarlar, zəngin sivil təcrübələri və müdrik siyasəti sayəsində respublikada təcridən ictimai və siyasi sabitlik quruldu və ordu yaratmaq üçün ciddi tədbirlər görüldü. Nəticədə, Ermənistan Azərbaycan Respublikası ilə 12 may 1994-cü ildə başlayan atəşkəs müqaviləsini imzaladı [7, s.191].

Atəşkəsin imzalanması praqmatik nöqteyi-nəzərdən Azərbaycanın bir çox strateji yönlərdə fəaliyyətinin şaxələndirilməsinə – müasir neft strategiyasının yaradılması üçün Azərbaycan dövlətinə daha çox xarici investisiyaların yatırılmasına, millətin həyat səviyyəsinin artırılmasına, Milli Ordunun gücləndirilməsinə, beynəlxalq mövqelərin gücləndirilməsinə şərait yaratdı. Bundan başqa 1993-cü ilin iyunundan başlayaraq Azərbaycan öz neft strategiyasını ölkənin milli suverenliyinin təmin edilməsi üçün uğurla həyata keçirməyə başlamışdı. Bu stratejiyanı isə Heydər Əliyev tərtib etmişdi. Dünyanın tərəqqi etmiş ölkələrinin Azərbaycanın karbohidrogen sərvətlərinə marağını doğru dəyərləndirən Heydər Əliyev dövlətin milli marağına xidmət edən çoxkombinasiyalı siyasi-diplomatik xətt tərtib etmişdi. Bu xətt üçün “açıq qapı” və balanslaşmış siyasət prinsipləri xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Azərbaycan idarəçiliyi bilirdi ki, “neftin nəqlinin yaxşı tərəfləri olduğu kimi, pis tərəfləri də vardır”. 1994-cü il sentyabrın 20-də təsdiqlənmiş “Əsrin müqaviləsi” Heydər Əliyev təşəbbüsü ilə tərtib edilmiş neft strategiyasının təməlinin qoyulmasına, BTC və BTƏ neft və qaz kəmərlərinin inşa etdirilməsinə və Azərbaycanın energetika sektorundakı mövqelərinin ciddi formada gücləndirilməsinə səbəb oldu.

Heydər Əliyev təkrarən ölkə rəhbəri olduqdan sonra Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tənzimlənməsi və həll olunması yolunda fəaliyyət onun xarici siyasət kursunun özəyini əhatə etmişdir. Ən ali səviyyələrdə prezidentləri və nümayəndələri ilə keçirdiyi ikili və çoxtərəfli görüşlərdə, həmçinin Ermənistan Prezidenti ilə bilavasitə danışıqlarda ulu öndərimiz bu problemi əsas götürərək onun nizamlanması və həll edilməsi istiqamətində məqsədyönlü və qətiyyətli addımlar atmışdır. Ancaq dünya siyasətində ikili standartların olması və böyük dövlətlərin bu münaqişənin ciddi şəkildə həllində maraqlı olmaması hesabına torpaqlarımız 30 ilə yaxın müddətdə işğal altında qalmış, ən nəhayət 2020-ci ilin Ermənistanın növbəti təxribatlarına cavab olaraq Ali baş komandan İlham Əliyevin başçılığı ilə həyata keçirilən, 2020-ci ilin 27 sentyabrında başlayan və 44 gün davam edən II

Qarabağ müharibəsi nəticəsində Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edə bilmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin tətbiq etdiyi balanslaşdırılmış siyasət günümüzdə Azərbaycanın regional liderliyinin əsasında dayanan ən vacib amillərdəndir. Heydər Əliyevin strateji düşüncə tərzini və siyasi peşəkarlığı ölkəmiz üçün vacib olan vəzifənin öhdəsindən gəlmiş, ötən dövr ərzində Azərbaycan region, eyni zamanda qeyri-region ölkələri ilə əlaqələrini konstruktiv müstəvidə qurmuş və inkişaf etdirmişdir. Ulu öndərin təməlini qoyduğu və onun varisi İlham Əliyevin keyfiyyətə zənginləşdirərək davam etdirdiyi daxili və xarici siyasət kursu hesabına ölkəmiz regionda və bütövlükdə dünyada böyük nüfuza malik və intensiv şəkildə tərəqqi edən ölkələrdən birinə çevrilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016) / məqalələr toplusu /tərt. ed. F.Məmmədov. -Bakı: "Poliart" MMC, -2017. -904 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Rusiya Federasiyasına rəsmi səfəri (2-4 iyul 1997-ci il): [Elektron resurs]. URL: <http://lib.aliyev-heritage.org/az/20634858.html>
3. Free Trade Agreement between Georgia and Azerbaijan: [Electronic resource]. – Mart 8, 1996. URL: http://www.wipo.int/edocs/trtdocs/en/az-ge/trt_az_ge.pdf
4. Əliyev H.Ə "Müstəqilliyimiz əbədidir", XXIII cild, Bakı, 2008, 217 səh
5. Əliyev İ.H "İqtibaslar və təhlil", Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2006, 328 səh
6. Hüseynova, İ.M. Tarix, zaman, düşüncələr: [5 cildə] / İ.M.Hüseynova. -Bakı: Elm və təhsil, -c.1. -2016. -512 s.
7. Qarabağ Azərbaycandır! Zəfər epopeyası. Kollektiv monoqrafiya. - Bakı: Azəri poliqrafiya, -2021. -600 s.
8. Qasımlı, M.C. Azərbaycan Respublikasının diplomatiya tarixi. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003). I hissə / M.C.Qasımlı. -Bakı: Mütərcim, -2015. -648 s.
9. Məmmədzadə, Ü.K. İlham Əliyev və "Əsrin müqaviləsi"nin yeni zirvələrə doğru açdığı yol // -Bakı: Tarix və onun problemləri, -2017. № 3, -s. 227-231.
10. Ramiz Mehdiyev "Azərbaycan: tarixi irs və müstəqillik fəlsəfəsi", Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Nəşriyyatı, 2001, 276 səh

11. Гордиенко, А. Баку–Тбилиси–Эрзерум выводит Грузию из под пресса России: [Электронный ресурс]. – 2001. URL: <http://archives.echo.az/?p=4140>

12. Мамедова, Л., Гусейнов Г. Армяно-азербайджанский конфликт. Проблемы войны и мира // -Нур-Султан: Центральная Азия и Кавказ, - 2003. №5, -с. 77-84.